

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 22 Aralık 2021

Gönderim Tarihi: 10 Aralık 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atf Künyesi: Can, A. H. (2022). Sosyalist Gerçekçi Cezayir Romanında Olumlu Kahraman: El-Lâz Romanı Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 39-49.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1035191>

SOSYALİST GERÇEKÇİ CEZAYİR ROMANINDA OLUMLU KAHRAMAN: *EL-LÂZ* ROMANI ÖRNEĞİ

Ahmet Hamdi CAN*

Öz

Cezayir, yaklaşık yüz otuz yıl Fransız sömürgeci altında kalmış ve nihayet bağımsızlığını 1962 yılında uzun ve meşakkatli bir mücadelenin ardından kazanmayı başarmış bir ülkedir. Sömürülen halkların bir kurtuluş yolu olarak sosyalizmi benimsemesi tarihi determinizmle izah edilebilecek bir gerçektir. Milletlerin yaşadığı tarihsel deneyimlerin bu milletlerin edebiyatlarına yansımaları olağan bir süreç olarak karşımıza çıkar. Modern Cezayir edebiyatının olgunluk göstermeye başladığı dönemlerde karşımıza çıkan ilk isimlerden biri sosyalist kimliğiyle ön plana çıkan et-Tâhir Vattâr'dır. Ülkesinin içinde bulunduğu durum göz önünde alındığında benzer halkların edebiyatının da etkisiyle Vattâr, özellikle edebî hayatının ilk yarısında verdiği eserlerde sosyalist gerçekçi edebiyatı takip etmiştir. Bu edebiyatın niteliği, temel unsurları, şekil, üslup ve içeriğe dair özellikleri Marksist- Leninist düşünce sistemi temel alınarak edebiyat eleştirmenleri ve aydınlarca belirlenmiş, yirminci yüzyıl Sovyet edebiyatında uygulanarak pratiğe dökülmüştür. Sovyet edebiyatının zikredilen bu dönemdeki birikimi bu edebiyatın kavranıp yorumlanması sürecinde hareket noktasını oluşturur. Bu akımın sanatsal eserlerde gözettiği ilk önemli unsurlardan biri de olumlu kahraman motifidir. Elinizdeki bu çalışmada sosyalist gerçekçi edebiyatın vazgeçilmez olarak gördüğü olumlu kahraman motifi tanıtılmaya çalışılacak, Sovyet edebiyatını tanıyıp özümseyen Vattâr'ın, Cezayir bağımsızlık mücadelesini işlediği el-Lâz romanındaki olumlu kahramanların tahlili yapılarak temel normlar ve Vattâr'ın bu normlara nasıl bir uygunluk gösterdiğinin tespitine çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sosyalist Gerçekçilik, Olumlu Kahraman, Cezayir, el-Lâz.

The Positive Hero in the Socialist Realistic Algerian Novel: The Case of *Al-Laz* Novel

Abstract

Algeria is such a country that had been under the dominance of French exploitee for almost a hundred and thirty years, and could gain its independence after long and laborsome struggle in 1962. The exploited communities' choosing socialism as a way of liberation is a reality to be explained with historical determinism. It is seen as a normal process that the historical experiences of the nations are reflected in their literatures. Al-Tâhir Vattâr, who comes into prominence with his socialist identity, is one of the first names encountered in the periods the Modern Algerian literature gets better. Regarding the condition of his country, with the influence of the literature of the similar societies, Vattâr has followed the socialist realistic literature particularly

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Karaman/ Türkiye. E-Posta: ahamdican@kmu.edu.tr, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-1767-9481>.

** Bu makale, 2013 yılında, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK'ın danışmanlığında yazılan "Modern Cezayir Edebiyatı ve et-Tâhir Vattâr'ın Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

in the first half of his literary life. The quality, basic elements, form, style and content of this literature have been determined by the literary critics and intellectuals and applied and put into practice in the twentieth century Soviet literature by taking Marxist-Leninist thought system as a basis. The accumulation of Soviet literature in this period comprises the starting point for understanding and commenting this literature. One of the primal significant elements to which this movement pays regard is the positive hero motive. In this study the positive hero motive that the socialist realistic literature sees as indispensable will be introduced. The analysis of the positive heroes in the novel Al-Laz in which Vattâr who identifies and internalizes the Soviet Literature touches on the Algerian independence struggle will be made. Also, it will be tried to determine the essential norms and how Vattâr writes in relation to these norms.

Keywords: Socialist Realism, Positive Hero, Algeria, Al-Laz.

Giriş

Modern Cezayir edebiyatının önemli simalarından biri olan et-Tâhir Vattâr (1936- 2010) sosyalist kimliğiyle tanınan, ideolojisini edebi eserlerinde net bir şekilde ortaya koyan, gazeteci sıfatının yanında roman, tiyatro ve öykü türünde eserler veren, Arapçılığa ve milliyetçiliğe bağlı üretken bir aydındır ('Ubeydullah, 2010: 38). Vattâr'ın ilk edebî çalışmaları konu, tema ve hareket noktası itibariyle alenen siyasiyken sonraki çalışmaları sembolizm ve alegorinin daha fazla kullanımına doğru kaymış ancak yönetimin doğası, geçmiş ile kimliğin rolü ve dinin yeri gibi konular dâhil Cezayir toplumuyla yüzleşen ana meselelere bağlı kalmıştır. Çalışmaları her şeyden önce Fransız kolonyal yönetiminden bağımsızlığın kazanılması uğruna Cezayir'in verdiği savaştan ve sosyalist anlayışa angaje olmuş edebiyattan etkilenmiştir. Buradaki anlayış; onur ve adalet uğruna verilen ezilmişlik ve fakirlik savaşında bir edebiyat ürününün aktif rol alması gerektiği anlayışıdır (Cox, 2008: II/828).

130 yıl Fransız sömürgesi altında kalan Cezayir'in uzun ve kanlı bir bağımsızlık mücadelesi verdiği tarihi bir gerçektir. 1956-1958 yılları arasında Cezayir devrimine fiilen ve sahada katılmış olan et-Tâhir Vattâr bu esnada şahit olduğu gerçekleri *el-Lâz* romanına yansıtmıştır¹. Sosyalist ideolojik içerikli bir roman olan *el-Lâz*'da savaş yıllarına geri dönülerek burası başlangıç noktası olacak şekilde belirlenir (Granara, 1999: 5). Temelde romanın olayları, evlenmemiş bir annenin asi ve baş belası olarak büyümüş, toplumdan dışlanmış, eğitimsiz bir genç ve aynı zamanda kurgunun başkahramanı olan *el-Lâz* ile yerel direnişin saygın ve eğitilmiş lideri Zeydân arasındaki ilişki, direnişçiler, FLN (Ulusal Kurtuluş Cephesi) ile Zeydân arasındaki fikir ayrılıkları ve Fransız sömürgesinin tutumu etrafında dönmektedir.

Vattâr FLN'nin savaş sırasındaki gizli çatışmalarını ve bağımsızlık sonrası yönetim hakkında eleştirel düşüncesini haykırmaktadır. Roman devletin basit ulusal birlik hesaplarını reddeder ve kötü Fransızlara karşı duran iyi Cezayirlielerin basmakalıp portresini çizmekten kaçınır. Cezayir bağımsızlık savaşına odaklanan ilk ve önemli bir roman olarak *el-Lâz*, Cezayir edebiyatı içerisinde önemli bir yer tutar. Romanda sunulan farklı karakterlerin umutları ve yaşadıkları trajediler, milliyetçi güçler içerisinde var olan sosyalist savaşçılar, komünizm ideolojisinin ulusa ve İslam'a karşı duran yabancı ve ithal bir düşünce olduğunun reddi şeklinde özetleyebileceğimiz unsurlar okuyucuya Cezayir devriminin doğasını anlama olanağı sunar. Vattâr'ın çalışmasında bir tema olarak yinelenen "kimlik arayışı" romandaki baskın unsurdur (Cox, 2008: II/825).

el-Lâz çağdaşı olan eserler arasında edebiyat eleştirmenleri tarafından en çok ilgi gören romanlardan biri olmuştur. Cezayir roman sanatı içerisinde gözlemlenen birçok eğilimin önderliğine eşlik etmiştir. Bir yandan kurtuluş savaşı olaylarından beslenen Arapça yazılmış millî romanların önünü açarken diğer yandan Cezayir'de ideolojik romanın kurallarını perçinleyen neredeyse ilk çalışma olmuştur (ez-Za'îm, 1976: 154). Vattâr edebiyat eleştirmenleri tarafından içerik, üslup ve şekil bakımından olgun bir roman olarak kabul gören bu çalışmasıyla adını dünyaya duyurmuştur. *el-Lâz*'ın çok sayıda farklı dile çevrilmiş olması bunun bir göstergesidir (Sakkût, 2000: I/222).

İdeolojilerin edebiyatı etkilemesi ya da edebiyatın bir ideolojinin güdümünde olması yadsınamaz bir gerçektir. Vattâr'ın sahip olduğu ideoloji olan sosyalizmin toplumsal yaşam ile ilgili düşüncelerinin

¹ el-Lâz kelime olarak muhtemelen iskambil kâğıtlarından "as" yani "birli" anlamına gelen Fransızca "l'ace" kelimesinin değişime uğramış halidir. Bkz. (Sakkût, 2000: I/ 222)

uygulandığı edebiyat, sosyalist gerçekçi edebiyattır (Tagızade, 2006: 8). Sosyalist gerçekçiliği anlayabilmek Sovyet edebiyatının belirgin bir şekilde varlık gösterdiği yirminci yüzyıldaki birikimini çok iyi incelemekten geçer. Bu edebiyatın aslı, kahramanlarının canlı çizgilerinde ve halk mücadelesinin anlatımında somutlaşan sosyalist gerçekçiliktir. Burada canlı bir şekilde çizilen kahraman, sosyalist gerçekçi edebiyatın temel unsurlarından biri olan olumlu kahraman unsurudur.

Olumlu kahramanın esere yerleştirilmesindeki amaç, tarihin diyalektik sürecinin bir bölümünün alegorik olarak temsil edilmesi istencidir. Olumlu kahraman Rus edebiyatının ve doğal olarak sosyalist gerçekçi edebiyatın büyük geleneğinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu kahramanlardan beklenen; genel karakteristiğe uygun olmak (tipik), politik erdemleriyle yol gösterici olmak, katı, aşırı ve edebî olarak yorumlanabilmektir (Clark, 1981: 46- 47). Buradaki tipik ifadesini Berna Moran, Lukacs'ın yöntemiyle; kişinin en derin yanının toplumda mevcut nesnel güçler tarafından belirlenmiş olması şeklinde açıklar (Moran, 1999: 55). Olumlu kahramanlar, yer aldıkları eserlerde övülen, özendirilen tiplerdir. Kahramanların yüceltilmesi, devrime emeği geçenlerin sanat ve edebiyatta bayraklaştırılması ve yeni kahramanların ortaya çıkartılması, toplumun sosyalizme duyması gereken inancı pekiştirmeye yöneliktir. Bunu gerçekleştirmede müspet işçi, köylü veya kadın kahramanların sembolleştirilerek toplumun onlara özendirilmesi esastır (Uygur, 2005: 28). Sosyalist gerçekçilik kuramı, toplumsal yanı olan bir kuram olduğu için, onun toplumu birleştirebilecek, toplumu arkasından sürükleyebilecek, bireylerin onunki gibi olmak isteyecekleri bir modele ihtiyacı vardır. Bu model olumlu kahramanı teşkil etmektedir. Olumlu kahraman genelde hayalî olmadığı için böyle insanlarla normal hayatta karşılaşmak mümkündür. Sovyetlerde uygulanmaya çalışılan sanat ürünlerindeki somut üstün nitelikler taşıyan olumlu kahramanlar, eserlerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Özellikle Belinski, Çernişevski ve Dobrolyubov gibi eleştirmenler, edebiyatın politik ve toplumsal rolü üzerinde ısrarla durmuş, kahramanların kişiliklerini, nasıl olmaları gerektiğini tartışmışlardır. Çok sayıdaki gerçekçi yazarda gözlemlenen, ağır basan bu tipler, sözü edilen olumlu kahramanları akıllara getirmektedir. Bu kahramanlar parlak zekâlı, aklını iyi işler için kullanan, duyarlı, iyi -niyetli ve her daim ümit-var kişilerdir. Toplumcu gerçekçi edebiyatın kilometre taşlarından biri olan Jdanov edebiyatın olumlu kahramanlarla beslenmesi gerektiğini savunur. Bu kahramanların planlanmış bir geleceğin yöneticisi, yönlendiricisi olduğunu vurgulayarak bunun bir ütopya olarak düşünülmemesi gerektiğini söyler (Şimşek, 2000: 219- 220).

Olumlu kahraman esere doğrudan yerleştirilmez, kahramanın ya bir aydınlanma süreci ya da olumlu kahraman niteliğini henüz taşımadığı bir dönemi söz konusudur. Kahramanlar amaca uygun bir duruma gelip de okuyucu tarafından saygın bir nitelik kazandığında “olumlu kahraman” olur ki bu da toplumcu gerçekçilikte en kıymetli derece, bir dönüm noktasıdır ve bir başarıdır (Siniavski, 1967: 33). Büyük bölümünü eğitici romanların oluşturduğu Sovyet romanları, bireylerin ve toplumun yapı değişikliklerini anlatır. Eserler daha çok geleceğin ülküsünü oluşturmaya yarayan moral ve psikolojik olayların etrafında dolaşır. Bunun için Gorki'nin *Ana* adlı eserini örnek göstermek mümkündür. Romanda hayatın darbelerini yemiş bir kadının devrimci bir kişiliğe dönüşmesi anlatılmaktadır. Eser, toplumcu gerçekçiliğin ilk temsilcisidir (Siniavski, 1967: 33). Yukarıda da söylendiği gibi karakter olumlu kahraman niteliğini sonradan kazanmıştır.

Olumlu kahraman salt iyi bir kişi olmayıp sosyalizm ülküsü ve amacıyla aydınlatılmıştır. Bu tiplerde kusur az denecek seviyededir ve var olan kusur bir amaca hizmet etmek üzere karaktere kazandırılmıştır. Bu, ya kahramanın neticede bir beşer olduğunu vurgulamak ya da ülküsel donanımı sırasında bunun üstesinden gelinmesi gerek bir şey olduğunu göstermek içindir. Olumlu kahraman ideolojik inançları olan, cesaret, irade, vatanseverlik, fedakârlık vb. hasletler barındırır. Bunun yanında olumlu kahraman görevini üstlenen karakter, amacını net bir şekilde görür ve bu uğurda kararlı adımlar atar. Ayrıca verdiği bütün kararlarda isabetli, doğruyu ve yanlışını kesin olarak ayırabilen, verdiği cevaplarda şüphe ya da ikilem barındırmayan biridir. İnançlarında kuşku yoktur. Her işi tamamen şeffaf olup sorulan tüm sorulara cevabını verir (Siniavski, 1967: 34).

el-Lâz Romanında Olumlu Kahraman

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda Vattâr'ın toplumcu gerçekçi romanlarında olumlu kahramanları barındırdığını, bunun bazı romanlarda çok baskın ve genele yayılmışken bazı romanlarda da kısmî ve anlık olduklarını söylemek mümkündür. Yazar, *el-Lâz*'da devrimin siyasî ayağını oluşturan dönemin gerçeklerini, eleştirel bir şekilde ele almış, siyasî yönetimin yaşadığı farklı ideolojik çelişki ve tezatları sunmaya çalışmıştır. Tabii ki bunu bazı karakterler üzerinden sunması son derece doğaldır. Karakterleri birtakım fikirlerin savunucusu olarak yapılandırması bu işlemin temelini oluşturur. Örneğin Zeydân, halkın tabanından gelen biridir. Değişimin gerekliliğine inanan, engin direniş tecrübesine sahip bir karakterdir. Problemlere sadece siyasî açıdan bakmakla kalmayıp en başından beri sınıfsal bir mücadelenin gerçekleştirilmesini istemektedir. Yani sorunların siyasî platformda çözülmesi düşüncesinin yanında meydanlarda verilecek olan fiziksel mücadelenin de bir savunucusudur. Sömürgecinin yurttan çıkarılması gerektiği düşüncesi ile insanların sosyal durumlarının değiştirilmesi gerektiği düşüncesini birlikte ele almakta ve şiddetle bunu savunmaktadır. Zeydân, dış sömürgeci (Fransa) ile iç sömürgeci (yerli burjuva) güçler arasında fark görmemektedir. Çünkü iç sömürgeci, dış sömürgeci olan Fransa ile birlikte hareket edip çıkarları için mensubu olduğu milleti istismar etmektedir. Aynı şekilde vatanın temizlenmesi uğruna halkın girdiği mücadele ile konjonktürün değiştirilmesi uğruna girilen mücadele arasında da fark görmemektedir (Vattâr, 2008: 112). Direnişçilerin gözünde, bağımsızlık adına atılmış ilk adım olarak millî duyguları ateşlemesi ve devrimi bir operasyon olarak değerlendirdiğimizde operasyonun başındaki adam, lider ve fikir üreticisi olmasına rağmen Zeydân, demokratik bir şekilde ve toplumsal bir sorumluluk içerisinde direnişçilerle birlikte hareket etmekte, operasyonu merkezden izlemek yerine arkadaşlarıyla birlikte sahadaki fiziksel mücadeleye eşlik etmektedir.

el-Lâz romanının en belirgin siması olan Zeydân'ı, Vattâr'ın özenle ve toplumcu gerçekçi edebiyatın kriterlerini tamamen karşılayacak bir şekilde oluşturduğu görülür. Zeydân hayata gözlerini köyde açar, köy lideri öldürüldüğünde on sekiz yaşındadır. Sömürgeci yönetimin bu cinayeti onun üzerine yıkmasının ardından amcasının kızı Meryâne ile birlikte yakınlarda bulunan bir ormana kaçar. Ormanda tam olarak bir ay kalırlar. Bu süre zarfında Meryâne, romana adını veren el-Lâz'a gebe kalır. Daha sonra Zeydân sömürge ordusunda savaş saflarında yer alır. Fransız lejyonundan ayrıldıktan sonra Paris'e giderek orada tanıştığı bir Fransız memureyle evlenir. Eşinin tavsiyesi üzerine halk üniversitesine girer. Zeydân romanda kendinden şu şekilde bahseder: *"Alelade bir şekilde devlet üniversitesinde siyasî ekonomi okuduğum o günlerde kendimi Marksist ve komünist bir topluluk içinde buldum. Mezun olmadan önce parti kadrosuna seçildim. Merkezî ve yerel yönetim dersleri aldım. Halk üniversitesinden mezuniyetimi kutladığımız gece Suzan kulağıma: 'Kamu yönetimi okuluna girmek için Moskova'ya gideceğiz' dedi. (Vattâr, 2008: 142)"* Çift Moskova'ya gider. Bunun sayesinde Zeydân Fransa'da ardından da Moskova'da komünist çevrelerce güvenilen bir şahsiyet olur. Zeydân, merkezî, yerel ve ülke yönetimine dair çeşitli yönetim metotlarını öğrenmeyi başarmıştır. Bu nedenle ikinci dünya savaşı patlak verir vermez komünist partinin daimî üyesi olarak on altı sene geçirmek üzere Cezayir'e geri döner ve akabinde direnişe katılır. Yazar, Zeydân karakterini büyük bir özenle oluşturmuş, bu karakteri büyük bir ustalık ve ince bir dikkatle resmetmiştir. Özellikle de Moskova'dan dönüşünden sonra karakterin düşünce, kültür, siyasî şuur ve toplumcu hislerden payını almış olarak daha parlak bir şekilde ortaya çıktığı bölümde bu durum kendini daha belirgin bir şekilde hissettirir. Buraya kadar olan kısım Zeydân'ın henüz "olumlu kahraman" sıfatını almadığı kısımdır. Ancak Rusya'da üniversite okuması, sosyalist çevrelerde bulunarak kendini yetiştirmesi ve ideolojik olarak donandıktan sonra ülküsü uğruna vatanına dönmesinin ardından olumlu kahraman gömleğini giymiştir. O artık ülkesindeki kolonyal düzene karşı çıkan bir devrimci, ideolojik prensipleri ve halkı için yüreğinde barındırdığı emelleri olan bir kişiliktir.

Zeydân'ın toplum ve devrim hakkındaki görüşlerinin aşağıda bahsedeceğimiz temel noktalar etrafında odaklandığını söyleyebiliriz: *"Fransızlar gidecek, zenginlerin elinde bir şey kalmayacak ve fakirleşecekler, tüm insanlar tok karnına uyuyacak. Hepimiz okuyabileceğiz (öğrenim göreceğiz). Arapça, Rumca, İngilizce, Almanca ve Rusça öğreneceğiz. Bizden birileri de hâkim, şâmbît², hoca, komutan olabilecek. Bizden birileri...Bizler de Fransızlar gibi kavrayışı güçlü, temiz, güzel ve saygın olacağız. Bunu*

² Şâmbît, Fransızcadan Arapçaya geçmiş bir kelime olup tarlalardaki ya da arazilerde güvenlik ve istihbarat işlerini yürüten kişiye verilen isimdir. Şâmbît, Cezayir'in kolonyal ve postkolonyal döneminde görev yapmıştır. Bkz. (Bin Mâlik, 2015: 197)

arzulayan sadece bizler değiliz. Mısır, Tunus, Fas ve hatta Müslüman olmayan başka milletler de öyle. Onlar içerisinde bizimle aynı durumda olanlar var. Örneğin Hindistan, her ne kadar dinleri bizimkinden farklı da olsa orada da insanlar bizimle aynı kaderi paylaşıyor. Fransa onlara da hükmediyordu ancak ayaklandılar ve galip geldiler. Fransa hezimete uğramamak için kaçtı (Vattâr, 2008: 31- 32).”

Paragraftan anlaşıldığına göre; bağımsızlığın imkânsız olarak görüldüğü dönemde Cezayir’in içinde bulunduğu ekonomik, kültürel ve toplumsal çöküşe rağmen Zeydân, halkın eğitilmiş, zeki ve kültürlü olmasını, hak ettiği itibara kavuşmasını, içlerine hiçbir yabancıncının hükmetmediği özgürlüğünü elde etmesini ve dünya çapında belirli seviyede bir güce sahip olmasını istemektedir. Çünkü vatan evlatlarının sabrı, kuvveti ve azmi bu olanaksızlığı tersine çevirecek ve Cezayir’in diğer devletler arasındaki yerini almasında birincil araç olacaktır.

Yukarıda bir örneği verilen benzer söylemlerle devrim ruhunu halkın içerisinde yaymaya başlayan Zeydân, sorumluluğunun ne kadar ağır olduğunu farkındadır. Tüm çabasını askerlerine ilerleme ve büyüme fikrini aşılama ve zihinlerden yenilgi ihtimalini silme yönünde harcar. Bu noktadan hareketle Zeydân devrime katılanlardan, devrimin öncülerini örnek almalarını ister. *el-Lâz* romanı Cezayir devriminin ideolojik açıdan anlatıldığı ender romanlardan biridir. Yazar romanda komünizm ideolojisini Zeydân’da toplamış ve millî ideolojiyi işlemiştir. Romanda bu ideolojiyi temsil eden; 1954’te var olan bütün grupların, çatısı altında toplandığı FLN’dir. Zeydân, Cezayir devriminin terörist bir eylem olduğuna inanan milletlerin (sömürgecilerin) bu inancına rağmen gerçekle omuz omuza yürüyen ve Cezayirli olan örnek bir sosyalist karakterdir. Bu gerçek aynı zamanda FLN’nin idam ettiği Zeydân’ın temsil ettiği ideolojiyi ısrarla tercih etmesinin de nedenidir.

Köyde yaşadığı zamanlarda ve orduya asker olarak alındığı dönemde yöneticilerin zalimce davranmaları ve halka karşı yabancılaşmaları nedeniyle Avrupa’nın yaydığı ideolojiye karşı Zeydân’ın içinde oluşmaya başlayan bir itiraz, bir başkaldırı hissi Zeydân’ın ideolojik yapısının oluşmasında etkin rol oynamıştır. Bütün bu etkenler onun sömürgecilikten nefret etmesine, kendileri insanların özgürlüklerini çiğnerlerken özgürlük, adalet ve eşitlik türkülerini söyleyen burjuvazi ve feodal sınıflara karşı kin gütmesine, çalışan ve ezilen tabakayla yardımlaşma içerisine girmesine neden olmuştur. Zeydân’ın ideolojik tercihi, devlet üniversitesinde siyasî ekonomi dersleri alması, Fransız ve Rus komünist gruplarla olan teması sayesinde netleşmiştir. Bu nedenle yazarın bu karakterin sunumunda teorik bir altyapıya dayandığı aşıkardır. Ayrıca yazar, Zeydân’ın oğlu olması dışında sahip olduğu özelliklerin hiçbirini elinde bulundurmayan el-Lâz karakterinin, olumlu kahramana dönüştükten sonra sorumluluğunu yükleneyeceği devrim sürecinin oluşmasında açık ve net bir şekilde yer alan, olayların akışına hâkim soyut resimlerle bu karakteri sunduğu görülmektedir. el-Lâz da bu sorumluluğu Zeydân’ın kardeşi olan ve basit bir işçiye bilinçli bir mücadeleciliğe dönüşen Hamuv ve Zeydân’ın ısrarı üzerine burjuvazi hayattan vazgeçen Kaddûr ile paylaşacaktır.

Zeydân karakterinin teorik altyapısı iki eksen etrafında odaklanmaktadır. Bunlardan ilki kardeşine söylediği *“Dünyada iki tür insan vardır. Biri sen ve tüm işçiler gibi ter dökenler, diğeri bu terden istifade edenlerdir. Bu ikinci tür yok olmadıkça insanlığın teri boşa akmaya devam edecektir. Her iki türün de çıkarı birbiriyle çakışır. Bu nedenle iki tür birbirinin kanlı düşmanıdır. (Vattâr, 2008: 75)”* sözlerinden anlaşıldığı üzere enternasyonalizmdir. Buradan yapabileceğimiz en isabetli çıkarım da bu eksenin evrensel komünizm (sosyalist enternasyonalizm) olduğudur. İkincisi ise *“Ah... henüz vaktimiz gelmedi. Mesafeler zaman ile bizim aramıza giriyor. Bu mesafe de en azından iki ya da üç nesillik mesafedir... Yaklaşık bir buçuk asır doğrudan sömürü. Ve orta çağ toplumundan daha geri kalmış bir toplum. Bedeviliğin, perişan ettiği bir toplum. Kapalılığın ve geri kalmışlığın içinde boğuşan çoban bir toplum. (Vattâr, 2008: 76)”* sözünden anlaşılan milliyetçilik ve vatanseverliktir. Zeydân’ın burada vermek istediği; genel bir durum analizi yaparak halkın ne kadar geri kaldığını ve dünya milletleri arasındaki yerini alabilmesi için, bir an evvel bu durumun tersine çevrilebilmesi için harekete geçilmesinin gerekliliğidir. Bu iki eksenle hareketle Zeydân’ın, devrime dair ideolojik bakış açısı gelişim gösterir. Bu ideoloji, komünizm bayrağı altında tam bir erimeyi kapsamaktadır. Bu da devrimin ve mahiyetinin başarıya ulaşması sürecinde ancak sınıflar arası mücadelenin temel unsur olarak kabul edilmesiyle mümkün olur. Aksi takdirde Zeydân’a göre Cezayir devrimi sadece bir bağımsızlık mücadelesinden ibaret olacak ve zamanla değerini yitirecektir. Yani devrim şayet sosyalizmi kapsamıyorsa gerçek anlamda bir devrim sayılamayacaktır. Nitekim Vattâr’ın örnek

olarak benimsediği Sovyet edebiyatı 1917 Ekim devriminin doğurduğu bir olgudur. Temelini işçilerin ve köylülerin attığı devrim Lenin'in komünist toplumun kuruluşu noktasındaki fikirlerinin zaferiyle atılmıştır. Bu nedenle ekim devriminin, Rus edebiyatının gelişimine olan katkısını göz önüne almak gerekir. Devrimin fikirlerini, yeni toplumun oluşma sürecine bağlamak kaçınılmazdır ki bu da sosyalist devrimin yolundan geçer (Zelinski, 1978: 33).

Yazarın bu karakterin komünist ideolojik eğitim alması suretiyle yetişmesine yön veren teorik bir altyapıya yaslanması Zeydân'ın, FLN temsilcisi ile girdiği her tartışmadan galip çıkmasına olanak sağlamaktadır. Zeydân partiden ayrılıp FLN'yle katılmayı reddeder. Bir süre sonra Zeydân'ın iki durum arasında seçim yapmaktan başka alternatifi kalmaz. FLN temsilcisi cepheye mücadeleci olarak kalmaya devam ettiği müddetçe ondan, komünist partiden ayrılarak FLN partisine tutunup kalmasını ister. O ve bu davaya gönül vermiş Avrupalı arkadaşları FLN'nin isteğini yerine getirmezlerse FLN'den ihraç edilecek ve idam edileceklerdir. Geline bu nokta özellikle Zeydân için çok kritik bir durumdur. Ancak Zeydân böylesine kritik bir durumda yalnız değildir. Avrupalı sosyalist devrimci arkadaşları Zeydân'ın yanındadır. Burada yazar evrensel komünizm hareketini Zeydân ve onun Avrupalı arkadaşlarıyla uyuşturmayı istediği açık bir gerçektir. Zeydân ve Arkadaşları, düşünceleri için kendilerine verilen; mahzende geçirdikleri sürenin ardından nihâî karara varırlar. Partilerinden ayrıldıklarını ilan etmeyi reddedeceklerdir. Grup Zeydân'ın duruşunun farklı olduğunu, haince bir duruş olmadığını, farklı olanlara yapılan muamelenin hainlerinki gibi olmaması gerektiğini temsilciye kavratmaya çalışarak temsilcinin isteğine boyun eğmemeye kararlıdır. Ancak bunu başaramadıkları için Zeydân ve Avrupalı arkadaşları, uluslararası komünizm hareketinin birer üyesi diye duyurulup idam edilirler. (Vattâr, 2008: 231- 232) Bu durum onların kahramanlıklarını ve hayatlarının son anlarına kadar teslim olmayışlarının bir temsilidir. İdam edilişleri, ölümüne direnişin ve Cezayir'deki hayatın değişiminin başlangıcı olmuştur.

Görüldüğü üzere Vattâr'ın fikir sözcüsü olarak seçtiği devrimci ve direnişçi Zeydân, donanımlı ve prezantabl biridir. Yazar Zeydân'ı ve özelliklerini diğer sıradan karakterlerde yaptığı gibi tek seferde açıklamamış, karakterin özelliklerini peyderpey ve olaylar gelişim gösterdikçe sunmuştur. Zeydân, devrimin bilinmeyenlerinden biridir. Roman okundukça Zeydân hakkındaki bilgiler artar. Başlangıç noktasında Zeydân cahil, yoksul ve ailesini bir hamamın kazan dairesinde çalışan kardeşi Hamuv'a bırakarak köyünden kaçmak zorunda kalan bir karakterdir. Yurda dönüşünün ardından bağımsızlık mücadelesi günlerinde iç ve dış sömürgecilerin baskısı ve yine yoksulluk altında ezilmiş biridir. Ayrıca devrimi düşmana; sömürgeciye karşı açılmış silahlı bir mücadeleden ibaret görmemektedir. Ona göre devrim, bozuk düzeni değiştirme operasyonudur. Direnişçilerin işçiler, çiftçiler (toprak üzerinde çalışan ortakçılar) ve işsizler gibi insanlardan oluşturulması nedeniyle bu insanların ideolojik olarak yapılandırılmasının zorunlu ama çetin bir iş olduğunu yazar, Zeydân'ın ağzından şu ibareyle vurgulamaktadır: *"Şayet hepsi işçi olsaydı, çoğunluğu ya da en azından yarısı işçi kesiminden olsaydı o zaman iş kolaydı. Onlara nasıl hitap edeceğimi, nasıl kalplerini kazanıp akıllarına gireceğimi bilirdim... Ancak onlar esnaf, işsiz, çiftçi, Fransız ordusunda görev yapan rütbeli, apoletli profesyonel askerlerden oluşan bir harman. Düşüncelerini istediğim şeyi hayal bile edemezler... sen kendini kandırıyorsun... evet ben gerçekten yüzleşmekten kaçıyorum... Çin'de çoğunluk işçilerden oluşmuyordu. Orada da çoğunluk böyleydi. Orada yönetim işçilerin ideolojisini taşıyordu... burada... aaahh. Yönetim de aynı harmandan oluşuyor... Bir birey olarak başarılı olabilirim bazılarının düşüncelerini değiştirmede... ama her an geri dönmeye müsait olacaklardır. Onların şu an ihtiyaç duydukları şey ülkelerine ve bağımsızlığa olan inançlarını güçlendirmektir. Zamanla kendileri farkına varacak ve görecekler ki zenginler o dönemin düşmanıdır ve var olduğu müddetçe düşman olarak kalmaya devam edecektir. Sömürgeci gibi. Ta ki kahrolup fırtınaya boyun eğinceye dek. İşte o zaman bir an önce tekrar durumu geri kazanmak ve eski hallerine geri dönmek isteyeceklerdir. Onlar gibi (Vattâr, 2008: 112)." Ayrıca burada yazar, kullandığı "farkına varacaklar" gibi gelecek zaman ifadeleri, hareket ve ümit içeren fiiller kullanarak ikincil önemli konunun birinci konuya dayandığını ve birinci ile tamamlayıcı olacağını hissettirmektedir. Vattâr, devrimin bağımsızlık mücadelesi aşamasındaki hareketin önderlerinden biri olan Zeydân karakteri üzerinden bağımsızlık mücadelesi sırasında işçi direnişçilerinin oynadığı rolü, yüklendikleri ilerlemeci ideolojiyi de işlemektedir.*

Yazar, Zeydân'ın ruhsal yönüne de önem vermiş, karakterin iç dünyasının derinlerine inmiş, zayıf ve güçlü yanlarını ortaya koymuş, acılarını, umutlarını ve hedeflerini aşikâr etmiştir. Nitekim sosyalist gerçekçi yazarlardan beklenen bir diğer unsur da olumlu kahramanların psikolojik hayatlarıdır. Bu iç âlem amaca doğru yolda kendinde olan doğal güçlerle ilerler. Burjuva eğilimine karşı savaşıyor ve parti çevresindeki hayatın etkileri altında kendini yetiştirir (Siniavski, 1967: 33). Zeydân'ın karakteristiği kuvvet, dayanıklılık ve sertlik payandalarına dayanmasına rağmen yazar onu farklı noktalarda ince bir insan olarak okuyucunun karşısına çıkarır. Duygular son derece kesindir: çevresindekilerden etkilenen, etrafındaki olaylardan dolayı üzülebilen biridir ve etrafındakilerin zaman zaman kendisini zayıflattığı görülür. Oğlu el-Lâz'ın yüzünü yara bere içinde gördüğü ya da amcasının kızı Meryâne'yi hatırladığı zamanlardaki hali buna örnek olarak verilebilir (Vattâr, 2008: 151).

Son olarak yazarın, Zeydân ve Avrupalı dava arkadaşları için hazırladığı trajik sona değinecek olursak; Zeydân'ın izlediği yol; sınıfsal ve kültürel tabiiyetin yanında, Zeydân'ın toplum içerisindeki diğer sınıflarla olan ilişkisini ortaya koyan ve son olarak devrimin genel hatlarını belirleyen yoldur. Zeydân karakteri ve bu karakterin diğer direnişçilerle olan ilişkisi, devrimin tanıştığı birçok ideolojik çatışmayı ortaya koymaktadır. FLN ile arasındaki fikir ayrılığı Zeydân'ı sahip olduğu ve savunduğu ideolojiyi merkeze alan bir pazarlığa mecbur bırakır. Sonuç olarak Zeydân ve arkadaşları kendilerinden bekleneni yaparak ideolojilerinden vazgeçmek yerine bedenen ölmeyi tercih ederler. (Vattâr, 2008: 188-189).

Sosyalist gerçekçi bir yazarın eseri mutlu bir sonuca ermeye üzere hazırlanmıştır. Sonuç komünizm için girdiği mücadelede her türlü tehlikeye atılmış olan roman kahramanı için iyi olmayabilir. Ancak bu son, yüce amaç bakımından olumlu bir sonuçtur. Yazar eserinde ya doğrudan ya da son nefesini vermek üzere olan kahramanın ağzından sosyalizmin kesin zaferine olan inancı belirtir. Diğer devirlerin ve sistemlerin edebiyatında rüyaların boşa çıkması, umutların boşa gitmesi, hayal kırıklıkları gibi eseri süsleyen olaylar toplumcu gerçekçiliğin kurallarına aykırıdır (Siniavski, 1967: 30). Bir trajedi yazılacaksa bile bu olumlu bir trajedi olmalıdır. Siniavski'ye göre "*Olumlu kahraman evinde, işinde, تنها yollarda, misafirlğe gittiği evlerde, sevilişiyle otururken ve ölüm döşeginde komünizm hakkında iddialarda bulunmaktan geri kalmaz. Onlar dünyaya amacın ne olduğunu her fırsatta anlatmak için yaratılmıştır* (Siniavski, 1967: 40-41)." Vattâr'ın, toplumcu gerçekçi edebiyatın olumlu kahraman noktasındaki tutumuna son derece sadık kaldığını, bunu büyük bir ustalıkla başardığını görebilmekteyiz. Zeydân ve arkadaşları idam edilir ancak inançlarından vazgeçmez, son nefeslerinde bile sosyalist enternasyonal marşı okuyarak sosyalizmin zaferine olan inancı haykırırcasına dile getirirler.

Romanda olumlu kahraman olarak nitelendirilebilecek bir diğer karakter, romana adını veren el-Lâz'dır. Bu karakter, bünyesinde hareket, canlılık, zorbalık ve çelişkiler barındıran bir karakterdir. Çok içen ancak sarhoş olmayan, aynı anda hem Fransız ordusunda hem de direnişçilerin safında yer alan, babasının kim olduğu, soyunun nereye dayandığı bilinmeyen, köyde hiç arkadaşı olmayan, ayda ortalama otuz kere hapse girecek kadar kötü, ne zaman ne yapacağı belli olmayan, her an patlamaya hazır bomba misali bir kişiliktir (Vattâr, 2008: 8- 10).

el-Lâz, romanın tamamına yerleştirilmiş bir karakterdir. Ana olay örgüsü içerisinde gelişen tali olaylar sayesinde okuyucu, el-Lâz'ın gelişimini gözlemleyebilmektedir. Romanın başlangıcında yazar, kötü ve bozuk sosyal durumların sebep olduğu birçok problemin kendisinde belirttiği el-Lâz'ın sosyal gerçekliğini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermeye çabalamıştır. el-Lâz şiddetli yoksulluğun bunalımını yaşayan, annesiyle birlikte bir kulübede hayat süren, babasının kim olduğunu bilmeksizin hayata gözlerini açmış, halk sınıfının en alt tabakasından biridir. Köylü de el-Lâz'ın babasının kim olduğunu bilmemektedir. Bu durum annesinin köylüler tarafından aşağılanmasına ve kötü görülmesine sebep olur. Aşağıda verilecek olan parça el-Lâz'ın parçalanmışlık, bölünmüşlük ve dışlanmışlığını anlamamıza yardımcı olacaktır:

"Annesi bile bu haramzadenin babasının kim olduğunu bilmemektedir, adeta onu tavuklar gibi küllerin arasında bulup çıkarmıştır. Tüm kötülükleri üzerinde taşıyarak hayata gözlerini açmıştır. Küçüklüğünde okulların kapı ve bahçelerinden ayrılmaz, onu döver, bunun çantasını gasp eder, bir diğerini babasının dükkânından para, annesinin mutfağından yemek çalması için tehdit ederdi. Pazar günü olduğunda oyun sahasına gider, çocukların yüzlerine doğru hançerini sallayarak istediğini kabul etmelerini ve hançeri kendisinden kiralamalarını isterdi. Her oyuncu için bir seferde bir doro ister, ikinci

seferde fiyatı arttırır ve on doru isterdi.³ Hiçbir şey ona engel olamazdı. Ne babalar karışırdı ne de şâmbit. Zaten vay buna cesaret edenin ve onun hakkında babasına ya da kardeşine şikâyetle bulunanın haline... Kibirli, inatçı, utanmaz, mücadelede yenilmezdi. Günlerce sürse bile. Biri öldüğüne inanuncaya dek onu dövse, daha ondan uzaklaşır uzaklaşmaz yerinden doğrulur ve taşlara davranır ya da düşmanın üzerine atılırdı. O an ya da o gün bunu başaramasa bile bunu başka bir zaman yine denerdi. Bu yüzden büyük küçük herkes ondan çekinir, onunla karşılaşmaktan korkardı. Hakkı olanı da olmayanı da ona bırakırlardı. Haramzade, büyüdükçe insanlar onun durulacağına ya da bu gidişinin yavaşlayacağına inanıyordu ancak beklenen olmadı. Tatminsizliği giderek arttı, içindeki kötülük iyice büyüdü. Geceleri dükkânları soymaktan tutun, içkiye, esrara, kumara varıncaya dek. Öyle ki nezarete girişi bir ayda ortalama otuza ulaşmıştı (Vattâr, 2008: 7- 8).”

Zorbalık, huzursuzluk, anarşi, bölünmüşlük, kötülük vb. el-Lâz’ın taşıdığı unsurlardan olup karakterin doğasında olan şeylerdir. Hırsızlık, gasp, şiddet gibi bütün kötü özellikler el-Lâz’ı oluştururken kullanılmıştır. Büyük küçük hiç kimse onun şerrinden kaçamamaktadır. Çoluk çocuk, kadın erkek köydeki herkesin, şerrinden kaçındığı el-Lâz zorda kalınca hemen hançerine sarılan, inatçı, kırılmaz irade sahibi bir tiptir. Ne var ki onu huzursuz eden ve hayatını cehenneme çeviren bir leke var ki o da bir haramzade olmasıdır. Çocukluğundan beri memnuniyetin ne olduğunu hiç bilmemiştir. Kendisine çok pahalıya da mal olsa dik kafalı oluşunun sebeplerinden biri olan ve bir şekilde kendisine bulaşan bu utanç verici lekeyi yok etmek için çok uğraşmıştır. el-Lâz’ın sergilediği kahramanlıklar isyankâr ruhunun bir aynasıdır ve hatta mücadelecî Cezayir halkının taşıdığı vasıfların ta kendisidir. Tüm bu özellikler el- Lâz’a içinde yaşadığı toplumun potansiyel yapısının kazandırdığı nitelikler olup yaşadığı bireysel bocalamanın da sonucudur aslında. Çünkü bireyin karakter oluşumunda çevre ve aile birinci faktördür. el-Lâz’ın babasının olmayışı birinci derecede rol model bulamayışı anlamına gelmektedir. Onun boşluğunu dolduracak başka bir model bulunmayışı ikinci bir şanssızlıktır.

Bu karakterin oluşturulmasında kullanılan iç sanatsal araçlar eşcinsellik (karakterin bu özelliğinin aslında devrimin çıkarları için girilen bir rol olduğu daha sonra okuyucuyla paylaşılır), hırsızlık, şiddet gibi alışılmışın dışındaki boyutlara odaklanmakla kendini göstermekte olup iki şekilde etkiye sahiptir. Bunlardan ilki; karakterin menfaati dışındakilere olan etkisi ki karakterin eylemlerinde gözlemlediğimiz bu şeyler okuyucuyu çileden çıkartıp son derece sınırlendirebilecek şekildedir. İkincisi ise içindeki olumsuzluklar kadar olumlu şeylerin de olduğu bu insanî karakterin iç dünyasının ortaya çıkışını sağlamasıdır. Özellikle suçlarla geçen çocukluk yılları, öfkeyle dolu ergenlik dönemi; karaktere karşı şefkat duygusunu tetiklemekte, bu karakterin bir öneminin ve ağırlığının var olduğu yönünde okuyucuyu bir kanaate varmaya sevk etmektedir (Büyüca, 986: 119). Bu durum el-Lâz’ın ilerleyen aşamalarda olumlu kahraman modelini üstlenebilmesi için bir hazırlık sürecidir.

Öte yandan el-Lâz’ın, bir eşcinsel olan Fransız subayla arasındaki yakınlık köy sakinlerinin aklında birçok soru uyandırmaktadır. Herkes birbirine bunun ne tür bir ilişki olduğunu sorar. Ayrıca bu durumun köydeki olayların akışını nasıl etkilediği okuyucunun kafasında kalan bir diğer sorudur. Yazarın olayların içerisine yerleştirdiği ne zaman ne yapacağı belirsiz el-Lâz karakteri, her an teyakkuzdaki direnişçiler sınıfının endişesi, kaygısı ve problemidir. Buraya kadar verilen bilgiler el- Lâz’ın devrime katılmadan önceki durumunu özetlemektedir. el- Lâz vasıtasıyla verilen bu özellikler, aslında sömürgecinin, karşısında görmek istediği insan tipidir. Bu tipi Mâlik b. Nebî, işsiz güçsüz, cahil, insanlığı bozulmuş, ahlaksız, sosyal bakımdan dağılmış, tesirsiz, kirli, çirkin ve iğrenilecek insan tipleri olarak ifade etmektedir (Bin Nebî, 1992: 121). Yazar bu nedenle önce karakterini Fransızların görmek istediği insan tipi olarak çizmiş ancak bir müddet sonra sağlam bir direnişçi olarak okuyucunun karşısına adeta yeniden çıkarmıştır. Vattâr bu tavrıyla hem olumlu kahramanının dönüşümünü sağlamış hem de burada devrimi yüceltmıştır. Bu da toplumcu gerçekçi edebiyatın önerdiği olumlu kahraman ve bu kahramanın yaşadığı değişimdir. Nitekim Siniavski’nin bunu bir başarı olarak nitelendirdiğini daha önce söylemiştik. el-Lâz’da gözlemlenen bu değişim doğal olarak Vattâr’ın başarısıdır. el-Lâz karakterinin payandalarını soygunculuk, hırsızlık, sorumsuzluk, taşkınlık, saldırganlık vb. nitelikler oluştururken yazar bu karaktere, bütün yönleriyle Cezayir halkını sembolize etme görevini yüklemiştir. Bu yorumu romanda geçen “Bütün bunların tohumu var sende el-Lâz, bütün hayatın tohumları... Okyanus gibi... Hayır, sen halkın kendisisin. Mutlak halk... bütün

³ Doru: Bir dönem Cezayir’de kullanılan bir para birimi.

anlamlarıyla (Vattâr, 2008: 113- 114).” şeklindeki ifadeye dayandırarak perçinlemek gayet tabii mümkündür.

el-Lâz’ın yaşadığı değişimin- ki buna bir metamorfoz da diyebiliriz- temelinde iki sebep vardır. Birincisi; Zeydân’ın el-Lâz’a yaptığı itiraf sonucu el-Lâz’ın bir babaya sahip olduğunu öğrenmesidir. Ayrıca bu kişi zaten kendisine hayranlık duyduğu Zeydân’dır. Zeydân, bu tehlikeli sırrı açığa vurduktan sonra el-Lâz’ın hayatı tepeden turnağa değişmiş, şirret bir haramzade iken devrimin çıkarları için çalışan direnişçi bir devrim çocuğuna dönüşmüştür. Bu sayede el-Lâz, köylünün gözünde bir haramzade olmaktan kurtulmuş bir nesebe ve meşruiyete kavuşmuştur. İkinci sebep ise el-Lâz’ın bağımsızlık savaşının saflarına katılmasıdır. Bu iki önemli olay el-Lâz için dönüm noktasını teşkil eder. el-Lâz yaşadığı değişimi kendi cümleleriyle şu şekilde ifade etmektedir: “İnsanlar önceden şerrimden ve kötülüğümden korkar, beni ancak tutuklanırken ya da askerler tarafından dövülürken görürlerdi. Ama şimdi bu insanların kurtuluşu için çalışıyorum (Vattâr, 2008: 107).”

Bu açıdan bakıldığında el-Lâz romanında devrim; derin, köklü ve sayesinde birçok kişinin değişim yaşadığı, kimilerine layık olduğu itibarı geri kazandıran, bu kişilere toplum içerisinde bir yer açan, birçok kişiyi dışarıdan bakıldığında sahip olduğu potansiyel konumdan kurtaran bir olgudur. el-Lâz, Fransız subayın isteği üzerine hapsedilip çeşitli işkencelere maruz kalana dek devrim yolunda çalışmaya devam etmiştir. Oysaki bu olayın hemen öncesine kadar el-Lâz, Fransız sömürgeci güçlerinden bilgi sızdırmak için Fransız subayıyla arkadaşlık kuran ve onlardan biriymiş gibi görünerek aslında devrim için çalışan biridir. Subay şüphe üzerine el-Lâz’ı yakalar ve sorguya çeker. Bir müddet sonra el-Lâz artık dayanamayarak bir devrimci olduğunu haykırır ve Fransız subaya nefretini kusar. Bu durum 1950’li yılların en iyi toplumcu gerçekçi yazarları kabul edilen Leonid Leonov’un, Lenin Ödülü’nü kazanmış ilk romanı olan *Rus Ormanı* adlı eseriyle oldukça benzerlik gösterir. Romanda Polyia isimli cesur kız Almanlarla iş birliği yapıyormuş gibi görünür. Bu rolünü bir Nazi subayıyla güçlkle konuşmak suretiyle bir süre yerine getirir. Düşmanın dilini konuşmak onun için oldukça ağır bir durumdur. En sonunda dayanamayarak kim olduğunu ve bir Alman subayına oranla ne derece yüksek bir kişi olduğunu haykırır. Toplumcu gerçekçi edebiyatta önemli olan olumlu kahramanın tehlike karşısında bile dimdik durarak değişmez kararlar verebilecek kimlikte olmasıdır (Siniavski, 1967: 40). Bu kimliğin el-Lâz’da bulunması Vattâr’ın toplumcu gerçekçi edebiyat geleneğine ne kadar sadık olduğunu göstermektedir.

Fransız subayı Cezayir’in bağımsızlığı için çalışan sorumluları ifşa etmesini kendisinden istemiş fakat el-Lâz bunu reddetmiştir. Bunun üzerine çok ağır ve türlü işkencelere maruz kalmıştır. Fakat el-Lâz, kahramanlar gibi işkenceye dayanmış, direnmiş ve sıkıntılara fütursuzca sabretmiştir. İşkencenin şiddeti arttıkça el-Lâz daha da kuvvetlenmiş ve iradesi güçlenmiştir (Vattâr, 2008: 55- 60). Yazar burada ayrıca devrim sırasında Fransız sömürge güçlerinin uyguladığı insanlık dışı muameleleri ve akıl almaz işkenceleri, eseri aracılığıyla okuyucusuna ve dünyaya duyurma çabası içerisindeydi.⁴

Yazar, kahramanının derinliklerine inerek böylesine insanlık dışı bir işkence altındayken el-Lâz’ın iç dünyasında yaşadığı cesaret ve çekingenlik, pes etmek ve direnmek gibi tezat duyguları ve bunlar arasında nasıl gelip gitmeler yaşadığını aşikâr etmektedir. Bu tereddütlerin sonunda el-Lâz, dayanılmaz ve türlü işkenceleri kabullenmek pahasına da olsa zor ve sıkıntılı olan yolu seçer, direnişin sırlarını deşifre etmemeye karar verir ve ölümü yaşamaya tercih eder. Nitekim olumlu kahraman elindeki görevi tehlikeye düşürmek pahasına da olumsuz düşünemez. Hile ile kandırılması mümkün olan düşmanın karşısında bile olumlu niteliklerini ortaya çıkarması gerekir. Bu nitelikler kahramanın ağzından çıkan her kelimedede kendini belli eder. Düşmanını zekâ, kurnazlık yahut güçle değil salt gururu ile yener (Siniavski, 1967: 40). el-Lâz devrim saflarına girerek yeniden doğmuş olmasına rağmen yine de talihsizliğine üzülür. Çünkü okuma yazma bilmeyen biridir ve baba himayesinden uzak kaldığı gibi çocukluğundan beri bilgidenden mahrum kalmıştır. Bu durumun sebebi olarak gördüğü burjuva ve feodaliteden nefret eder ve komünizmin bu iki unsuru şiddetle reddetmesinden dolayı el-Lâz da komünizmi bellemeye ve benimsemeye çalışır. “Ah ah! Şayet babam gibi okuma yazma bilseydim ben de gerçek bir kızıl (komünist) olurudum. Anlıyor musun onun neden kızıl olduğunu? Siyasetle uğraştığı ve zenginlerin karşısında olduğu için değil mi? Öyleyse benim de

⁴ Fransız sömürge yönetiminin Cezayir’de işlediği insanlık ve savaş suçları, Cezayir halkının maruz kaldığı şiddet, soykırım ve ağır muameleler hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Suadiya, 2001)

artık kızıl olma vaktimdir. Siyaseti bilmesem de ben de zenginlerden ve onların şımarık çocuklardan nefret ediyorum (Vattâr, 2008: 69).”

Vattâr bu karakteri halkın arasından seçmiş, onu hedefini gerçekleştirmek için çaba sarf eden ve bağımsızlığının peşinde koşan Cezayir halkının içine artısıyla eksisiyle doğal bir şekilde canlı bir beden olarak yerleştirmiştir. Mazlum, sömürülmüş ve fakir insandır (en-Nessâc, 1980: 225). Bağımsızlık mücadelesi (devrim) el-Lâz karakteri üzerinde oldukça etkili olmuş karakterin hayatında köklü değişikliklere yol açmış; serseri ve avare hayattan kurtulmuş, kendisinin ve başkalarının gözünde, önemli işler yapması gereken bambaşka bir insan olduğunun farkına varmıştır. Toplumcu gerçekçilikte bireye, farklı toplumsal etkilerin form kazanmasına yardım eden bireysel olgu olarak bakılır. Kahramanın bünyesindeki toplumsal başat algılanıp açığa çıkartılır. Bu noktada bireyin, hayatın dönüştürülmesiyle, hayatın tarihsel hareketi ve değişmesiyle insan ruhundaki eğilimleri önceden belirleyen etkenlerle, insanın yaşadığı çağın toplumsal mücadele ve çatışmasıyla olan ilişkisi yer alır. Karaktere değişkenlik kazandırılması, yeni toplumsal sürecin kurulmasındaki karmaşık süreçten ve kitlelerin yeni toplumsal farkındalığını yansıtabilme çabasından ileri gelmektedir (Suçkov, 2009: 292- 293).

Vattâr, el-Lâz’ın farklı boyutlarını resmederken büyük bir titizlik ve özenle çalışmış, iç dünyasının derinlerine kadar inmiştir. Yaşadığı mücadeleleri dile getirmiş, güçlü ve zayıf yanlarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle işkence gördüğü zamanlar bunu daha açık bir şekilde hissettirmektedir. el-Lâz’ın betimlendiği manzaraların sayısı oldukça fazladır. Tüm doğallığı, samimiyeti, taşkınlığı ve dobralığıyla Cezayir insanını sembolize eden el-Lâz’ın devrime katılmasıyla sahip olduğu tüm negatif özellikleri ortadan kaybolmuştur (Vattâr, 2008: 114). Adeta devrim Cezayir insanını temizlemiştir. Bir nevi halk bu devrimi yaratırken devrim de bu halkı yeniden yaratmıştır. el-Lâz karakteri Cezayir halkının damarlarında taşıdığı şeyin ta kendisidir. Kan damarlarda bölünür, farklı kanallara girer ancak nihayetinde tek bir çatı altında toplanır. İşte Cezayir halkı da sömürgeciliğin örtüsü altından kurtulup kaybolmuş ve sindirilmiş kişiliğini aramanın arzusuyla şiddetle akarak yolunu aramaktadır (‘Îd, 1980: 130).

Sonuç

et-Tâhir Vattâr, modern Cezayir edebiyatının önemli simalarından, sosyalist ideolojiyi benimsemiş, milliyetçi ve üretken bir aydındır. Yazar 130 yıl Fransız sömürgesi altında kalan vatanının bağımsızlık mücadelesine önce sahada bizzat, daha sonra eserleri üzerinden kalemiyle katılmıştır. Sömürülen halkının kurtuluşunu sosyalizmde gören yazar bu ideolojinin güdümünde olan sosyalist gerçekçiliği benimsemiştir. Sosyalist gerçekçi edebiyatın sanat anlayışı ve sahip olması gerek özellikler yirmi birinci yüzyıl Sovyet edebiyatıyla netleşmiş ve şekillenmiştir.

Bu edebiyatın önemli unsurlarından biri de olumlu kahramandır. Olumlu kahraman, esere doğrudan sokulmayıp olay örgüsünün başında işe yaramaz, zararlı, bilinçsiz vb. özelliklere sahip bir dönem geçirdikten sonra bir dönüşüm yaşayarak olumlu kahraman niteliği kazanır. Bu kahraman genel karakteristiğe uygun, erdemli, yol gösterici, övülen ve özendirilen tiplerdir. Parlak zekâlı, aklını iyi işler için kullanan, duyarlı, iyi niyetli ve her daim ümit besleyen kişilerdir. Bu kahramanın ortaya çıkış sebebi toplumun sosyalizme duyması gereken inancı pekiştirme temeline dayanır. Olumlu kahraman amacının ne olduğunu çok iyi bilir ve bu uğurda kararlı adımlar atar. Ayrıca aldığı kararlarda isabetli, doğruyu ve yanlışı kesin olarak ayırabilen, verdiği cevaplar tatmin edici ve şüphe bırakmayan biridir. İnançlarında kuşku yoktur. Her işi tamamen şeffaf olup sorulan tüm sorulara cevabını verir. Bu kahraman mutlaka komünizm hakkında iddialarda bulunur ve dünyaya, amacın ne olduğunu bildirmek için uğraşır.

Vattâr’ın el-Lâz adlı romanında, genel hatlarını özetlediğimiz olumlu kahraman olarak Zeydân ve el-Lâz karakterleri karşımıza çıkar. Bu kahramanların her ikisi de yazar tarafından, çizgileri açık bir şekilde belirlenmiş olan sosyalist gerçekçi edebiyatın normlarına göre yaratılmıştır. Karakterler oluşturulurken bu ideolojinin gerektirdiği esaslar incelikle, hassas ve tam bir şekilde uygulanmıştır. Yazar bu eserinde bağımsızlık savaşı dönemine dair Cezayir’den bir kesit sunarken olumlu kahramanlar üzerinden gördüğü sorunları ve çözümlerini ideolojik olarak okuyucusuna iletmiştir.

Kaynakça

- Bin Cum'a, B. (1992). *Muhtârât mine 'r-Rivâyeti 'l-Meğâribiyyeti 'l-Mu'âsıra* (Cilt I). Kartâca, Beytu'l-Hikme.
- Bin Mâlik, S. (2015). *Ru'yetu 'l-'Âlem fî Rivâyâti 'Abdelhamîd bin Heddûka* (I b.). Cezayir, Menşûrâtü'l-İhtilâf.
- Bin Nebî, M. (1992). *Cezayir'de İslâm'a Yeniden Doğuş*. (E. Göze, Çev.) İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
- Bûyucra, M. (1986). *eş-Şahsiyye fî'r-Rivâyeti 'l-Cezâiriyye 1970-1983*. Cezayir, Dîvânu'l-Matbûâtü'l-Câmi'iyye.
- Clark, K. (1981). *The Soviet Novel, History as Ritual*. USA, The University of Chicago Press.
- Cox, D. (2008). Wattar, al-Taher. M. Fischbach (Dü.) *Biographical Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa* içinde (C. II, ss. 825-829). Londra, Thomson Gale.
- en-Nessâc, S. (1980). *Bânûrâmâ er-Rivâyeti 'l-'Arabiyyeti 'l-Hadîse*. Kahire, Dâru'l-Me'ârif.
- ez-Za'im, C. S. (1976, Nisan). Murâca'ât: "el-Lâz" Lebine fî Sarhi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Cezâirî. *el-Ma'rife*, (170), 154-161.
- Granara, W. (1999). Mythologising the Algerian War of Independence: Tahir Wattar and The Contemporary Algerian Novel. *The Journal of North African Studies*, IV (3), 1-14.
- 'Îd, A. (1980). *Dirâsât Nakdiyye fî'r-Rivâye ve 'l-Kıssati 'l-'Arabiyye*. Dımaşk, Vizaretü's-Sekâfe.
- Moran, B. (1999). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Sakkût, H. (2000). *Rivâyetü'l-'Arabiyye Bibliyûcrâfya ve Medhal Nakdî 1865-1995* (C. I). Kahire-Newyork, Kısmu'n-Neşr bi'l-Câmi'ati'l-Emrikiyye.
- Siniavski, A. (1967). *Sosyalist Realizm*. (S. Türker, Çev.) İstanbul, Habora Kitabevi Yayınları.
- Suadiya, H. (2001). *Kirli Savaş*. (S. İdemen, Çev.) İstanbul, İletişim Yayıncılık.
- Suçkov, B. (2009). *Gerçekçiliğin Tarihi*. (A. Çalışlar, Çev.) İstanbul, Doruk Yayınları.
- Şimşek, A. (2000). *Siyasal Tarih Sürecinde Sanat ve İktidar*. Ankara, Ümit Yayıncılık.
- Tagızade, L. (2006, Aralık). Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci ve Kavramı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 7- 24.
- Uygur, E. (2005). Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1-2), 23- 30.
- Vattâr, T. (2008). *el-Lâz*. Beyrut, ed-Daru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm.
- Zelinski, K. (1978). *Sovyet Edebiyatı*. (F. Savaş, Çev.) İstanbul, Konuk Yayınları.